

dr hab. med. Mariusz Furgał
Katedra Psychiatrii Uniwersytetu Jagiellońskiego CM w Krakowie
Zakład Terapii Rodzin i Psychosomatyki
ul. Kopernika 21A
31-501 Kraków

Kraków, 25.10.2016

Recenzja rozprawy doktorskiej lek. med. Łukasza Mokros: „Chronotyp i struktura temperamentu jako predyktory zaburzeń nastroju i niskiej jakości snu wśród studentów medycyny”

Uwagi wstępne

Zarówno zaburzenia snu jak i zaburzenia nastroju stają się jednym z najczęściej zgłaszanych problemów spośród dysfunkcji psychicznych. Stanowią one znaczny problem zwłaszcza wśród populacji obciążonych poznawczo, emocjonalnie i zadaniowo a do takich grup należą studenci medycyny, stąd analiza taka jest nie tylko ciekawa ale i potrzebna z powodów klinicznych. Od kilku lat w badaniach nad zaburzeniami nastroju coraz bardziej ważnym staje się problem zaburzeń dwubiegunowych, szczególnie w populacjach młodych ludzi. Badanie obszernie eksploruje ten obszar w kontekście temperamentu i chronotypu.

Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny i jest umocowane w podejściu bio-psycho-społecznym, nie tylko deklaratywnie ale może być wręcz modelowym przykładem takiej pracy. Odnosi się ona zarówno do poziomu genetyczno – molekularnego jak i do kulturowych aspektów badanych zjawisk. Autor przy tym umiejętnie dokonuje wiązania i komentowania relacji pomiędzy różnymi poziomami analiz. Doktorant także umiejętnie dokonuje zaklasyfikowania swojej pracy do podejść neopozytywistycznych, co nie jest dla młodych badaczy ani typowe ani częste.

Aspekty formalno-redakcyjne pracy

Oceniana praca ma klasyczny dla swojej dziedziny układ pracy empirycznej. Liczy 168 stron, zawiera 51 ryciny i 21 tabel, spisanych w aneksie. Forma jest silną stroną pracy. Jest przejrzysta, z licznymi, na ogół trafnie dobranymi ilustracjami w części opisującej uzyskane wyniki. Jest napisana dość poprawną polszczyzną jednak miejscami pojawiają się sformułowania niejednoznaczne i mało precyzyjne, uważnemu czytelnikowi nie powinno to zakłócać rozumienia tekstu ale wymaga nieraz zatrzymania

się i zastanowienia. Występują pojedyncze błędy literowe. Bibliografia liczy 204 pozycji i zawiera publikacje aktualne. Jedynym mankamentem jest tu brak wskazania stron w odwołaniach literaturowych w wypadku cytowania fragmentu czy rozdziału obszerniejszych pozycji.

Ocena treści pracy

Wprowadzenie

W rozdziałach wprowadzających autor prezentuje w sposób syntetyczny i przejrzysty wiedzę na temat badanych zjawisk. We wprowadzeniu w problematykę zaburzeń nastroju dokonuje przeglądu współczesnego stanu wiedzy na ten temat odnosząc się do szeregu koncepcji zarówno biologicznych jak i psychospołecznych. Pod tym względem opracowanie stanowi cenne kompendium, będąc praktycznie użytecznym repetytorium dla doświadczonego psychiatry a jeszcze cenniejszym dla czytelnika nie będącego praktykiem klinicystą. W tej części brakuje mi trochę odniesienia do klasyfikacji nozologicznych opartych na patogeniezie – np. Kielholza z 1965, roku dokonującej rozróżnienia depresji na somatogenne, psychogenne i endogenne. Pewną nieścisłością jest także nazwanie koncepcji Freuda czy Klein współczesnymi koncepcjami psychodynamicznymi. Są w zasadzie nadal aktualne ale raczej są prekursorowe dla nowszych. Te drobne niedociągnięcia jednak nie zabierają satysfakcji z czytania tego rozdziału i prawie nie ujmują jego wartości informacyjnej. Podobnie jak pierwszy rozdział wprowadza nie-lekarzy w zagadnienia depresji tak drugi nie-psychologów w zagadnienia temperamentu a później płynnie w koncepcję temperamentu Eysencka kluczową dla tego opracowania. Podobnie jak dwa poprzednie rozdział poświęcony chorotypowi jest kompletny, opracowany interdyscyplinarnie i użyteczny zarówno dla osoby wstępnie zorientowanej w temacie jak i doświadczonego badacza dyscypliny, co jest nie lada sztuką.

Cel i metoda pracy

Celem pracy była ocena chronotypu oraz struktury temperamentu jako niezależnych czynników predykcyjnych samoopisowych objawów depresyjnych i cech dwubiegunowości oraz niskiej jakości snu wśród studentów kierunku lekarskiego. Ocenie zostało również poddane, który ze sprawdzanych parametrów najsilniej wpływa na wystąpienie samoopisowych objawów depresyjnych, cech dwubiegunowości i niskiej jakości snu. 8 pytań badawczych operacjonalizuje to zagadnienie i stanowi punkt wyjścia do analogicznych hipotez badawczych. Przyjęta przez Doktoranta metoda i dobór narzędzi nie budzi większych zastrzeżeń. Badana próba jest adekwatna do celów badania i testowanych hipotez. Pewną wadą selekcji próby jest nie uwzględnienie używek mogących wpływać

na zmienne snu jak alkohol lub kofeina czy inne środki psychostymulujące bądź to poszerzając kryteria wykluczeń, bądź to odnosząc się później do tych danych w analizach. Autor zresztą poddaje ten mankament krytycznej analizie. Drugą wadą protokołu badania jest nieuwzględnienie zmiennej obciążenia egzaminacyjnego, tj. odległości egzaminu, sesji czy ilości godzin poświęconych na naukę w czasie w pobliżu momentu badania. Dobór narzędzi nie budzi zastrzeżeń, zwłaszcza że autor obszernie uzasadnił użycie kwestionariusza BDI z jego wadami i zaletami i uwzględnił je w dyskusji.

Badanie ma charakter przekrojowy, nie jest to może złoty standard jakim jest RCT, ale taki projekt badań ma swoje uzasadnienie, co zresztą autor krytycznie omawia w końcowej części pracy.

Na najwyższe uznanie zasługuje dobór metod statystycznych, sposób przeprowadzenia analiz (w tym bardzo zaawansowanych) i prezentacja wyników. Doktorant wykazała się tu dojrzałym warsztatem i włożył dużo wysiłku aby wyniki dość licznych analiz były czytelnie i jednoznacznie przekazane czytelnikowi.

Uzyskane wyniki

Badanie ujawnia u około 10% badanej próby wskaźniki mogące wiązać się z istotnymi klinicznie objawami depresji. W tej podgrupie 86% stanowiły osoby z samoopisowymi cechami dwubiegunowości

Analiza danych w Ogólnym Modelu Liniowym ujawniła szereg predyktorów innych zmiennych.

Niezależnymi predyktorami wzrostu wyniku na skali BDI był wzrost wyniku na skali Neurotyczności, wzrost wyniku w kwestionariuszu badającym jakość snu, a także spadek wyniku poranność-wieczorność na skali chronotypu.

Wpływ na wzrost wyniku na skali dwubiegunowości wykazano wobec wyniku na skali Ekstrawersji oraz wyniku na skali Neurotyczności.

Predyktorami wzrostu wyniku na skali kwestionariusza jakości snu był wzrost wyniku na skali Ekstrawersji, wzrost wyniku poranność-wieczorność na skali chronotypu, a także wzrost wyniku BDI. Efekty te były niezależne od siebie, a także niezależne od pozostałych elementów odpowiednich modeli.

Wyniki potwierdzają większość postawionych hipotez, są przedstawione w sposób uporządkowany i przejrzysty co umożliwi orientację w dość dużej liczbie analiz.

Podsumowanie i dyskusja

W dyskusji i podsumowaniu autor wykazuje się niebanalną i pogłębioną wiedzą na tematy podjęte przez niego w badaniach. Ta część jest napisana w sposób spójny, uporządkowany. Dyskusja przeprowadzona jest odrębnie dla każdej z hipotez a w dalszej kolejności są omówione pozostałe zależności. W dyskusji wyniki są omawiane w szerokim bio-psycho-społecznym ujęciu, co autor staranie przygotował i wykazał się sporym talentem do łączenia czasem odmiennych poziomów analiz.

Praca charakteryzuje się dużą precyzją i dbałością o warsztat, przejawiającą się między innymi dość obszernym omówieniem ograniczeń własnych badań a także krytyczną oceną własnych badań w kontekście przyszłego ich doskonalenia.

Praca ma nie tylko nowatorski charakter ze względu na jej koncepcję. Dostarcza także unikalnych wyników badań. Jest najpewniej pierwszą pracą wykazującą zależność pomiędzy samoopisowymi objawami depresyjnymi i samoopisowymi cechami dwubiegunowości w populacji studentów medycyny. Podobnie jest to z dużym prawdopodobieństwem pierwsze z badań, które oceniają wzajemną relację jakości snu, chronotypu i temperamentu ocenianego za pomocą EPQ-R

Wnioski są uprawnione i oparte w całości na materiale z badań własnych doktoranta. Nie brakuje także odniesienia do konkluzji praktycznych postulujących większą dbałość o higienę snu w badanej populacji ale także możliwość podejmowania programów prewencyjnych czy dostosowanie zajęć do chronotypu studentów.

Pytanie

Jaki zdaniem doktoranta wpływ na uzyskane wyniki mogłoby mieć uwzględnienie przyjmowania substancji regulujących emocje czy aktywność jak alkohol czy psychostymulanty, w tym kofeina, biorąc pod uwagę ich rozpowszechnienie wśród studentów medycyny?

Podsumowanie

Wyrażam przekonanie, że rozprawa doktorska lek. med. Łukasza Mokros „Chronotyp i struktura temperamentu jako predyktory zaburzeń nastroju i niskiej jakości snu wśród studentów medycyny” stanowi ważny wkład w wiedzę na poruszony w rozprawie temat. Autor zaprezentował szeroką znajomość badanego problemu jak również dziedzin z nim powiązanych – psychologii, psychiatrii czy neurofizjologii. Praca prezentuje niezwykle rzetelny i wnikliwy warsztat badawczy oraz umiejętność

wielopoziomowej analizie uzyskanych wyników badania empirycznego. Wnosi szereg odkryć, mających nowatorski charakter, będących znacznym wkładem w dotychczasową wiedzę. Oceniana dysertacja nie tylko spełnia warunki stawiane rozprawom stanowiącym podstawę do ubiegania się o stopień doktora nauk medycznych ale także **zasługuje na wyróżnienie**.

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie lek. med. Łukasza Mokros do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mariusz Furgal